

FORRÁSKÖZLÉS

ACTA PAPENSIA XIV (2014) 1–2.

Jókai fiataalkori önarképe

PONGRÁCZ JÓZSEF

Jókai, a pápai diák

A pápai Jókai-kultusz még az író életében kialakult, halála után pedig más-más tartalommal telítődött.¹ Trianon után az egykori komáromi diák az elszakított Felvidékre is emlékeztetett. 1921. május 21-én délután 4 órakor Budapesten, a Liszt Ferenc tér nyugati részén, a Gyár utca és az Andrássy út találkozásánál felavatott szobra előtt Berzeviczy Albert, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, egyben a szoborbizottság elnöke tartott ünnepi beszédet, majd a főváros nevében Sipőcz Jenő főpolgármester (1920–1934) vette át az alkotást. Ezek után Horthy Miklós kormányzó, József főherceg, a nemzetgyűlés elnöke, a kormány és a főváros képviselői megkoszorúzták a szobrot, a különböző irodalmi és tudományos társulatok képviselői pedig egy-egy szál virágot helyeztek el annak talapzatán. A középiskolai ifjúság szobor előtti felvonulásával zárult az ünnepély, mely a nemzeti összetartozást is kifejezte.²

A budapesti szoboravatás a Dunántúli Református Egyházkerület hivatalos lapja, a Dunántúli Protestáns Lap (1890–1945) szerkesztőségének jó alkalmat adott a megemlékezésre. Pongrácz József, a lap főszerkesztője — későbbi szerkesztője — az egykori pápai diákot bemutató fontos írásában a levéltári források szövegének, adatainak felidézésével adott áttekintést Jókai pápai tanévről.³ Az idealizmus, a „kálvini színezetű keresztyén humanizmus és a magyar faj- és földszerep” képviselőjét dr. Trócsányi Dezső⁴ vezércikkben méltatta. Eszmefuttatását azzal zárta, hogy „ma Jókait hódolat illeti meg, s nem bírálat.” A vezércikk alatt a „magyar hiszekegy” 4 sora állt, mely az Isten- és hazaszerep, az isteni örök igazságba, Magyarország feltámadásába (a történelmi határok visszaállításába) vetett hitet egyaránt kifejezte.⁵

A lap sajátos helyzetét jól mutatja, hogy a hivatalos közleményeket a szerkesztőség a püspöki hivatal székhelyére, Komáromba (magyar Komáromba) kérte beküldeni, a Faragó János vezetésével működő kiadóhivatal és a főiskolai nyomda viszont Pápán volt.

¹ Jókai pápai kapcsolatairól, kultuszáról, műveinek mai olvasásáról: KORSÓS 2001., MEZEI 2001., VERESS 2001. Petőfi és Jókai emlékét a XIX. századi diákok is ápolták, amelyet a visszaemlékezések is bizonyítanak, így például: ÓLÉ 2004., KACZ 2011.

² Jókai szobra. = DPL 32 (1921) 21. sz. (május 22.) 83.

³ PONGRÁCZ József: Jókai, a pápai diák. = DPL 32 (1921) 21. sz. (május 22.) 82–83. Pongrácz 1916. január 2-től a lap belső munkatársa, 1919. január 5-től főszerkesztője, 1923. március 4-től felelős szerkesztője volt. NAGY 1957. 30.

⁴ Trócsányi Dezső (1889–1962) életművéről: EMLÉKKÖNYV 1995.

⁵ Dr. TRÓCSÁNYI Dezső: Jókai. = DPL 32 (1921) 21. sz. (május 22.) 81.

Pongrácz József (1885–1963) ismeretterjesztő jellegű cikke fontos állomás a Jókai-kultusz történetében. Bár egyes megállapításait a kutatás később pontosította, hibáit korrigálta, mint művelődéstörténeti dokumentum ma is figyelmet érdemel. Szövegét mai helyesírással, a felhasznált idézetek eredeti helyesírásának megtartásával, a rövidítések feloldásával, lábjegyzetekkel kiegészítve, a levéltári források megjelölésével közöljük újra.⁶ (H. J.)

A HALHATATLAN MESEMONDÓ budapesti szobrának leleplezése alkalmából talán nem lesz érdektelen, ha pár adatot közlünk a költőkirály pápai tartózkodásáról. Az adatok egy része ugyan már megjelent részben Thury Etele,⁷ részben dr. Kapossy Lucián⁸ közlésében, de mivel ezek a közlések olvasóink előtt alig hozzáférhetők, indokoltnak tartjuk lapunkat e célra igénybe venni.

Jókai az 1841–42-iki iskolai évben iratkozott be főiskolánk növendékének. *Sajátkezű* aláírása az anyakönyvben 562. sz. a. található: Tanuló neve: *Jokay Mór*icz. Kora: 16. Vallása: *Reformált*. Születéshelye: *Komárom*. Vármegye: *Komárom*. Iskola, honnan jött: *Komárom*. Atyja v. gondnoka: *Pulay Maria*. Ennek állapota: *Özvegy*. Lakhelye: *Komárom*. E beírás alatt a következő, más

⁶ Emlékezés Pongrácz Józsefre. = AP 13 (2013) 4. szám. Az emlékszámban dr. Vladár Gábor teológiai professzor méltatta munkásságát, Kránitz Zsolt levéltáros közölte visszaemlékezéseit; ugyanitt Pongrácz Józsefné egyik, nőegylettel foglalkozó írását is közzé tettük.

⁷ Thury Etele (Zánka, 1861. október 10. – Pápa, 1917. április 19.) református lelkész, egyháztörténész, 1900–1917 között a pápai Református Teológiai Akadémia tanára. Megírta számos egyházközség történetét és a dunántúli egyházkerület kora újkori történetét. VARGA 1998. 510. Fő művének újabb, bővített kiadása, amely az 1670–1734 közötti időszakot is felöleli: THURY 1998. Jókai pápai éveire vonatkozó közleményei: THURY 1882a. („Tűz és víz” c. díjnyertes pályaművének azonosítása), 1882b. (Jókai képzőtársasági szereplésének bemutatása a társaság jegyzőkönyve alapján és *Mi az?* c. költeményének közlése.)

⁸ Kapossy Lucián (Lovasberény, 1849. október 19. – Pápa, 1927. október 9.) bencés szerzetes-tanár, aki református hitre térve Pápán lett gimnáziumi tanár. Az első pápai várostörténeti monográfiát (1905) ő szerkesztette. VARGA 1998. 254. Kapossy 1894-ben, Jókai 50. éves írói jubileumán méltatta életművét: KAPOSSY Lucián: Jókai Mór. Fény nevére, áldás életére! = DPL 5 (1894) 1. sz. (január 7.) 1–6. Ugyanekkor –ó. –I szignóval jelent meg a pápai diákévet bemutató írás, amelyből megtudhatta az olvasó, hogy hol lakott, kik voltak a barátai, hogyan tanult és milyen tevékenységet fejtett ki a képzőtársaságban. A szerző mindkét félévi bizonyítványát, továbbá a *Mi az?* c. versét is közölte, és az egykori diákok közül a Pápán ekkor élőket név szerint is megemlíttette. Ezek: *Kis Gábor*, *Kis János*, *Puzdor Gyula*, *Vidt Károly*. (Uo. 6–8.) KAPOSSY Lucián: Jókai-jubileum Pápán. = PL 21 (1894) 4. sz. (január 28.) 15. Név névkül: Emlékezés a Pápán tartott első Jókai-ünnepre. = Uo. 15–16. (Jókai Fenyvessy Ferencnek és Horváth Lajos jogtanárnak 1880-ban küldött levelének közzététele.) Kapossy egyéb írásairól: NAGY 1956. 160–161.

kéztől való bejegyzés van: „Bevéttetett a 2 évesek közé. Helye van Kovács Benő után, Vicla Ferencz előtt.”⁹

Pápán lakása a mostani Jókai Mór utcán, a Horváth-féle házban¹⁰ volt, melyen jelenleg emléktábla hirdeti, hogy valamikor ott álmodozott a későbbi regényíró. Hárman laktak egy szobában: Kerkápoly Károly,¹¹ Pap Dénes¹² és Jókai. Pap Dénesnek kis könyvtára volt, melyből Kerkápoly Tocqueville¹³ tanulmányozta, Jókai pedig Dickens első művét, a Pichwich Klubot.¹⁴

Móric magábavonuló¹⁵ fiatalember volt, nemigen járt társaságba, olvasgatott és festegetett, s emellett szorgalmasan tanult. Rendességét mutatja,

⁹ DREKK O.890. A subscribáltak nyilvántartó könyve 1836–1861. Jókai adatait közli levéltári kiadványunk: KÖBLÖS 2006. 881. Az osztályon belüli helye helyesen Kovács Benő után, Vida Ferenc előtt volt. (A *Vicla* név nyomdahiba.) Vida Ferenc gymóti fiú Jókai Mór osztálytársa volt. Az említett levéltári kötet és a hozzá tartozó CD az összes fontos személyi nyilvántartás anyagát hozzáférhetővé teszi.

¹⁰ A Hosszú u. 972., majd 1894-től Jókai u. 13. számú házról van szó. Az 1820 körül épült klasszicista épületet régebbi tulajdonosáról, Klára Sándorról Klára-háznak, új tulajdonosáról, Horváth Lajos ügyvédre, jogtanárról Horváth-háznak neveztek. Az 1880. július 15-én felavatott, Pápa város közönsége által készíttetett emléktábla szövege: „Itt lakott JÓKAI MÓR 1841/42”. Vö. NÉMETH-SZABÓ 1989. 96. (szövegét pontatlanul idézik), fotóját és leírását is közli: BÁNDI 1996. 218–219., az emléktábla-állítás történetét bemutatja, Jókai Balatonfüredről írt két levelét közléteszi: MEZEI 2001. 216–219., 227–230.

¹¹ Kerkápoly Károly (Szentgál, 1824. május 13. – Bp., 1891. december 29.) író, jogász, tanár, 1870–1873 között pénzügyminiszter, Jókai osztálytársa. VARGA 1998. 265., KÖBLÖS 2006. 274.

¹² Pap Dénes (Veszprém, 1826. április 9. – Győr, 1869. október 25.) jogász, történész, Pap János veszprémi ügyvéd fia. 1848–1849-ben Kossuth Lajos mellett, az Országos Honvédelmi Bizottmány szolgálatában teljesített futárszolgálatot, később a szabadságharc történetét kutatta, megírta az 1848-as nemzetgyűlés történetét, kiadta a szabadságharc okmánytárát. Írásai jelentek meg a Győri Közlönyben és a Századokban. Az 1841/42. tanévben a főiskola I. évfolyamára, Petőfi osztályába járt. VARGA 1998. 387., GRÁBICS–HORVÁTH–KUCSKA 2003. 251., KÖBLÖS 2006. 275., 880.

¹³ Tocqueville, Alexis de (Párizs, 1805. július 29. – Cannes, 1859. április 16.) híres francia történész és politikai gondolkodó, a szabadság és a demokrácia eszméinek tudós szószólója. A reformkorban *A Demokrácia Amerikában* c. műve a liberalizmus eszméit terjesztette az értelmiség körében. Művét több kaszinó beszerezte, bár nem volt olcsó (4 forintba került). FÜLÖP 1978. 135., 254.

¹⁴ Dickens, Charles (Landport, 1812. február 7. – Gadshill, Rochester, 1870. június 9.) világhírű angol regényíró, a viktoriánus kor talán legnagyobb írója. A Pickwick Klub (Pickwick Papers) valójában a második műve volt, angolul 1837-ben jelent meg. KÖPECZI–PÓK 1976. I. 276–277.

¹⁵ helyesen: befelé forduló

hogy megrovásban, a fegyelmi napló bizonyossága szerint, lecke nem tudásért vagy efféléért sohasem részesült, kétszer ugyan említést tesz ez a jegyzőkönyv¹⁶ Jókairól; először a XXXIV. ülésen, ahol ez olvasható: „7-ik ügy: istentisztelettől *első ízben* távol voltak: ... Jókay Móricz: intessenek meg”,¹⁷ másodszor a XXXVI. ülés említi: 6-dik ügy: leckeértől távol voltak: Jókay Móricz 3-szor ... a törvények értelme szerint büntetessenek 4. szerint”,¹⁸ de ezeket a hiányzásokat Jókai betegségének lehet tulajdonítani.

Maga írja akkori állapotáról:¹⁹ „abban az időben, hogy Pápán jártam iskolába, tele voltam hypochondriával. Örökös szúrást éreztem a mellemben, azt hittem, tüdővészben vagyok; lopva a Tapolcza partján a keserédes csucsor gyökereit szedegtettem, azokat rágicsáltam, tudva Diószegiből,²⁰ hogy az a mellnek használ. Szegény jó anyámat elrémitettem életről lemondó leveleimmel”.

Bizonyítványa úgy az I., mint a II. félévben mindenből kitűnő volt.²¹ Különös érdeklődésre tarthatnak számot az Ifjúsági Képzőtársulat²² 1841/42.

¹⁶ DREL I. 7. Igazgatói könyv az iskolaszéken tárgyalt ügyekről 1842–1843.

¹⁷ DREL I. 7. Igazgatói könyv az iskolaszéken tárgyalt ügyekről 1842–1843. 28–29. XXXIV. ülés nyarutó (augusztus) 6. „7^{ik} ügy. Isteni tiszteletéről *első ízben* távol voltak: Bőjte Sándor, Győrfi Lajos, Jókai Móricz, Kovács Benő, Bihari Gedeon, Csurgai Dániel: intessenek meg. IV. 12 §.” (A büntetési tétel itt és a későbbiekben az 1836. évi iskolai törvényekre vonatkozik.)

¹⁸ DREL I. 7. Igazgatói könyv az iskolaszéken tárgyalt ügyekről 1842–1843. 39–40. XXXVI. ülés nyarutó (augusztus) 17. „6^{ik} ügy. Leckeértől távol voltak: Jókai Móricz 3^{or} – Kövesdi Antal 4^{szor} – Kis János 4^{szor} (...) a törvények értelme szerint büntetessenek meg IV:4. szerint.”

¹⁹ Jókai Mór levele Fenyvessy Ferencnek. Balatonfüred, 1880. július 14. Az idézett rész: MEZEI 2001. 228. A levelet ismerte, egy részét idézte: TÓTH 1943. 9.

²⁰ Diószegi (Diószeghi) Sámuel (Debrecen, 1761. január 5. – Debrecen, 1813. augusztus 2.) református lelkész, esperes, botanikus. Jókai két könyve valamelyikét olvashatta: Magyar fűvész-könyv (Debrecen, 1807 – szerzőtársa Fazekas Mihály), Orvosi fűvész-könyv (Debrecen, 1813). SZINNYEI 1893. II. 890–892.

²¹ Tóth Endre teológiai tanár, egyházkerületi levéltáros a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében az 1943. február 18-án rendezett irodalmi esten felolvasott dolgozatában írja: „Jókai igen jó tanuló volt. Mindkét félévben tiszta kitűnő volt a bizonyítványa.” TÓTH 1943. 5. Első félévi bizonyítványa adatait pontosan közli: NAGY 1956. 163.

²² A Képzőtársulat a több éve működő olvasótársaság és az 1840/41. tanévben önkéntes jelentkezőkből szerveződött képzőtársaság egyesítésével 1841 nyarán jött létre. Az egyesület első tanárelnöke Tarczy Lajos főiskolai professzor lett. Hetenként kétszer, szerdán és vasárnap tartottak ülést, melyeken a titoknok által kijelölt három tag felolvasta munkáját, három pedig szavalt. Önkéntesen bárki szerepelhetett. Pályázatokat is hirdettek, a legjobb munkákat díjazták. A pályamunkák egy részét 1845-ben a *Tavaszi* c. zsebkönyvben jelentették meg. – Az egyesület alapításáról és reformkori történetéről: BODOLAY 1963. 284–299., TRÓCSÁNYI

évi jegyzőkönyveiben²³ található adatok, melyek alapján egy-egy pillantást vethetünk nemcsak az akkori diákéletbe,²⁴ hanem némileg láthatjuk, miként bontogatta szárnyát a világhódító komáromi fiú.

A II. ülésen Jókai önkéntes dolgozatot ad be, amely Jókai Lajosnak,²⁵ később kisölvedi lelkésznek adatott bírálatra.²⁶

A III. ülés jelzi, hogy Jókai munkáját a bíráló távolléte miatt nem olvashatták fel.²⁷ Az V. ülésen, nov. 21-én felolvassa *Mi az c. líráját*,²⁸ mely mű a kiigazítandó csekély hibáknak kiigazításával „érdemkönyvre méltatott”.²⁹ A költemény Jókai sajátkezű írásában a Képzőtársulat érdemkönyve 149–150. lapján található. Lengyelország bukását következőleg zengi a költő:³⁰

Szólj, mi dal ez? Ennyi zaj közepett³¹
Ennyi³² búvhang s vad moraj felett?
Felcsapongva égrehat zenéje,
Mely keserv és tiszta éldelet.

1981. 183–186., 229., Petőfi és a társaság kapcsolatáról: BODOLAY 1973. 66–103., a társaság történetének feldolgozásai: BORSOS 1892., SZABÓ 1913. Az alakulás körülményeiről: BORSOS 1892. 5–10.

²³ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862.

²⁴ helyesen: diákéletre

²⁵ Jókai (Jókay) Lajos (Komárom, 1819 – Kisölved, 1904) református lelkész. Tanulmányait Pápán végezte, hol a seniori tisztséget is betöltötte. 1847-ben Szabó Péter esperes segédje, majd szécsi káplán, 1850-től ugyanott rendes lelkész, 1857-től évtizedeken át Kisölveden (Hont vm.) szolgált, hol elvonultan, könyveinek élt. 1855–1867 között a barsi egyházmegye jegyzője, 1880–1895 között esperese. 1904. május 27-én, 86. évesen hunyt el. Személyi hírek. = PEIL 23 (1880) 30. sz. (július 25.) 981., SZINNYEI 1897. V. 537–538., Jókai Lajos... = Esztergom 9 (1904) 22. sz. (május 29.) 6.

²⁶ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 39. II. ülés: őszutó (november) 10.

²⁷ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 40. III. ülés: őszutó (november) 14. „Jókai Móricz munkája a' bíráló távolléte miatt nem olvastathatott föl.”

²⁸ helyesen: *Mi az?*

²⁹ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 41. „2.) *Munkát olvastak: a.) Jókai Móricz „mi az” című líráját, mely mű a' kiigazítandó csekély hibáknak kiigazításával érdemkönyvre méltatott.*”

³⁰ A hírlapban kisebb hibával megjelent *Mi az?* c. versét újabban pontosítva közli „A kényes úrfi...” c. konferenciakötet, 2001. 271.

³¹ helyesen: *középett*

³² a kéziratban: *enyi*

„Tán syrén³³ zeng méregédes hangon
Csábajakkal csendes légen át?”
Kisszerű az ennek ellenében,
Ihletetlen hallám bájdalát.

„Tán a memnon³⁴ szobra dall magasztos
Hajnalszülte tiszta éneket!
Tán az égi bujdosók összhangja
Rezgi át a kéklő mennyeket?”

Nem, ah e dal bús és nagyszerű dal!
Mely szívet fojt és kebelbe hat,
Mély³⁵ keserve annak, aki hallja;
S aki zengi, szíve megszakad.

Hattyudal ez; túlfeszült hatalma
Egy utóperc érzeményinek,
Melynek lelket elfogó siralmi
Haldokolva szerte lengenek.

Óh! Haláldal ez; sirhalmi ének,
Egy enyésző nép hattyudala,
Egy hazának végfeljajdulása;
Egy letűnő nép esthajnala.

A XIV. ülésen „szavalásra neveztetik ki”.³⁶

A XV. ülésen szaval is, Vörösmarty „Az éjféli ház” c. költeményét, a megjegyzés szerint „alacson hangja miatt érthetetlen volt az előadás”.³⁷

³³ a kéziratban: *Syren*

³⁴ helyesen: *Memnon*

³⁵ a kéziratban: *Mélly*

³⁶ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 44. XIV. ülés téli (1842. január) 16.

³⁷ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 45. XV. ülés téli (1842. január) 19.

„Jokay Mórész „Az éjféli ház” Vörösmartitól: alacson hangja miatt érthetetlen volt az előadás.”

A XVII. ülésre önkéntesen munkát ad be, melyet bírálatra Jókai Lajosnak adnak ki, ugyancsak ezen az ülésen rendes munkáhozásra kirendelik.³⁸

A XVIII. ülés 5. pontja³⁹ szerint Jókay Móríczt novellája és dala, amaz rendes, emez önkéntesen beadott dolgozat, bírálatra is adatott, hanem az illető bíráló, Jókai Lajos, a megbírálásra tanítói foglalkozása miatt nem érkezhethet, újra kiadatott bírálatra. Az első Bárány Gusztávnak,⁴⁰ a másik Tóth Istvánnak.⁴¹

A XXI. ülésen munkát olvasott fel, az Istenítélet c. beszélyt, melynek bírálata jövőre halasztatott.⁴² Ugyancsak ezen a gyűlésen önkéntes szavalásra is jelentkezett.⁴³

A XXII. ülésen Bárány Gusztáv felolvasá Jókay Móríczt novellájára írt bírálatát. A mű érdemkönyvbe fog iratni, némely bő leírásokat elmellőzve, úgyszintén kijavítván néhány megjegyzett kifejezést. A beszély tényleg megtalálható az érdemkönyvben, de nem Jókai saját kezeírása.⁴⁴ Ugyanezen gyűlésen egy másik beszélye Kerkápoly Károlynak adatott bírálatra.⁴⁵

A XXV. ülésen⁴⁶ verseket olvasott fel, bírálta Tóth István. A coloss c. líra érdemkönyvre méltónak találtatott, Az ősi kard, Agg lantos pedig kiigazítás végett visszaadatott. Ezt a verset, úgy látszik, nem írta be Jókai az érdemkönyvbe, mert abban jelenleg nem található.

³⁸ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 46. XVII. ülés téli (1842. január) 26.

³⁹ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 46. XVIII. ülés téli (január) 30.

⁴⁰ Bárány Gusztáv Vrácsikon (Somogy vm.) született Bárány Boldizsár evangélikus birtoikos, somogyi táblabíró fiaként. Előzőleg Pesten tanult. 1841/42-ben 18 évesen írta alá az iskolai törvényeket, ekkor Kisdombán lakott. KÖBLÖS 2006. 883.

⁴¹ Tóth István 1841. augusztus 11-én 17 évesen írta alá az iskolai törvényeket. Farkasdon (Nyitra vm.) született Tóth Mihály lelkész fiaként. Előbb Pozsonyban, majd Pápán tanult, lakóhelyeként Farkasdot jelölte meg. Az 1841/42. tanévben a főiskola III. évfolyamára járt, eggyel Jókai felett. KÖBLÖS 2006. 273., 877.

⁴² A novellát Jókai saját vallomása szerint a Klára-ház kertjében, a szőlőlugas árnyékában írta. MEZEI 2001. 228.

⁴³ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 47–48. XXI. ülés télutó (február) 9.

⁴⁴ Az Istenítélet c. elbeszélése újabban megjelent „A kényes úrfi...” c. konferenciakötetben, 2001. 272–276.

⁴⁵ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 48. XXII. ülés 1842 télutó (február) 13.

⁴⁶ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 49. XXV. ülés télutó (február) 23. A kéziratok neve helyesen: „A’ coloss”, „Ősi kard”.

A XXVI. ülésen⁴⁷ Vágytárs c. beszélyét bírálja Kerkápoly Károly, „kerekdedebbnek jósoltatván a mű, ha a vetélkedők küzdése tárgyául szolgáló nőnek könnyelműbb jellem adatik, a szerző ezen megjegyzés valószínűsítésére utasítottatott”. Ugyanezen gyűlésen szavalt is Jókai, A Száműzöttet Vörösmartytól, szavalásában „haladás tapasztaltatott”.

A XXVII. ülésen⁴⁸ igazítás végett visszaadott s kiigazított beszélye Bárány Gusztáv, Finta Károly,⁴⁹ Ács Károly⁵⁰ uraknak adatott átnézés végett.

A XXXV. ülésen, mivel a bírálók száma időközben hárommal megkevesbedett, bírálónak választották Gál Péterrel⁵¹ és Petrovics Sándorral együtt, a XXXVI. ülésen már munkát is kap bírálatra, Sárközi Titusét.⁵²

A XXXIX. ülésen⁵³ ismét szavalt: Antonius beszédét Julius Caesarból.

A XL. ülésen⁵⁴ [az] elnök bejelenti, hány pályamunka érkezett a kitűzött tételekre, ezek között találjuk a Tűz és víz c. beszélyt is, melynek jelmondata: Száz év csak és hazád elfelejtett (Szilágyi)

⁴⁷ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 50. XXVI. ülés télutó (február) 27.

⁴⁸ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 50. XXVII. tavaszhoz (április) 10.

⁴⁹ Finta Károly Erdélyből került Pápára. 1841. augusztus 11-én 21 évesen írta alá a törvényeket. Gyaluban (Kolozs vm.) született, a nagyenyedi református kollégiumból jött Pápára. Édesanyja, Zsigmond Karolina közbirtokos nevelte, aki Kalotaszentkirályon lakott. KÖBLÖS 2006. 879.

⁵⁰ Ács Károly Polgárdin (Fejér vm.) született, 1832-től tanult Pápán, ahol gimnáziumot és teológiát végzett és lelkész lett. Gondviselője Guath György lelkész volt, 1841/42-től özvegy édesanyja, Sós Julianna gondoskodott a tanítatásáról. Az 1841/42. tanévben V. éves teológus volt, a következő tanévben végzett. KÖBLÖS 2006. 559., és CD-melléklet.

⁵¹ Gál (Gaál) Péter Jókai Mór pápai osztálytársa volt. 1823. február 22-én Balatonszőlősen (Zala vm.) született Gál Lajos (1792–1866) református lelkész és Somody Zsuzsanna házasságából. A középiskolát és a jogot Pápán végezte, 1847-ben Pesten szerzett ügyvédi diplomát. Az 1847/48. évi utolsó rendi országgyűlésen Hunkár Antal Veszprém vármegyei ellenzéki liberális követ írnoka, titkára volt. 1848-ban a pozsonyi nemzetőrség III. zászlóaljában őrmesterként szolgált, hazatérése után a szentgáli nemzetőrség százados-kapitányává választották. 1850-ben vette feleségül Boda László veszprémi püspöki uradalmi ügyész Klotild nevű lányát. Az 1850-es évek elején Enyingen praktizált, 1855-ben Bajára költözött, itt élt 1903. június 27-én bekövetkezett haláláig. A nagyvázsonyi kerületet két, a kecelit egy ciklusban képviselte az országgyűlésben. HUNKÁR 2004. 171.

⁵² DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 54. XXXV. ülés tavaszutó (május) 29., XXXVI. ülés nyárelő (június) 1.

⁵³ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 55. XXXIX. ülés nyárelő (június) 12.

⁵⁴ DREL I. 7. A Képzőtársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 55. XL. ülés nyárelő (június) 15.

A XLI. ülésen⁵⁵ munkát olvasott Sárközi Titus⁵⁶ Zörgő Manó Paul de Cock után,⁵⁷ bírálja Jókay Móricz, mely bíráló a jövő ülésben olvastatik fel. A XLIII. ülés⁵⁸ jegyzőkönyve szerint: több szabad s rosszul hangzó kitételeket jegyzett meg, egyébiránt a fordító szorgalma dicsérettel ösmertetett el.

A XLIX. ülésen⁵⁹ újból munkát kap bírálatra, mégpedig Petrovics Sándorét,⁶⁰ az ő munkáját pedig Tóth István kapja meg.

Az LII. ülésen⁶¹ [az] elnök bejelenti a nyertesek nevét, mely szerint a beszélek közül másodjutalmat nyert a Tűz és víz, szerzője Jókay Móricz másodéves filozófus. (Az első díjat Petrics Samu nyerte.) Jókai e beszéleiből az Örömnepélyen mutatót olvasott fel Dömjén Ferenc,⁶² a beszély jelenleg ismeretlen. Ugyancsak fel van véve az Örömnepély műsorába az Istenítélet c. beszéleének felolvasása is, de hogy ezt felolvasta, nem tudni, mert éppen a 20-ik pontja volt a műsornak, s amint a következő ülés jegyzőkönyve mondja: több pontot el kellett hagyni az ülés hosszúsága miatt.⁶³

Még egyszer előfordul Jókai neve a jegyzőkönyvben, mint aki Kerkápoly Károly ívén két pengő forintot adott a Képzőársaságnak pályadíjra.⁶⁴

⁵⁵ DREL I. 7. A Képzőársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 57. XLI. ülés nyárelő (június) 19.

⁵⁶ Sárközi Titusz 1841. augusztus 11-én, 17 évesen írta alá a törvényeket. Nagybajomban született Sárközi Albert nagybajomi református birtokos, somogyi alispán fiaként. Pécsről jött a pápai kollégiumba, Jókai fölött, a III. évfolyamra járt 1841/42-ben. KÖBLÖS 2006. 273., 878.

⁵⁷ Charles Paul de Cock (Passy, 1793. május 21. – Párizs, 1871. április 27.) francia regényíró.

⁵⁸ DREL I. 7. A Képzőársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 58. XLIII. ülés nyárelő (június) 26.

⁵⁹ DREL I. 7. A Képzőársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 61. XLIX. ülés nyárhó (július) 17.

⁶⁰ Petrovics Sándor Pápán lett Petőfi.

⁶¹ DREL I. 7. A Képzőársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 63. LII. ülés nyárhó (július) 26.

⁶² Dömjén Ferenc református lelkész, költő. Műveit felsorolja: SZINNYEI 1893. II. 1053.

⁶³ DREL I. 7. A Képzőársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 64. LIII. ülés nyárhó (július) 27. A július 29-i örömnepély programja. A július 30-án tartott LIV. ülésen a tanulságokat levonva arról is határoztak, hogy a jövőben csak az első díjazottak beszélyét és értekezését kell felolvasni, azoknak is érdekesnek és rövidnek kell lenniük.

⁶⁴ DREL I. 7. A Képzőársulat jegyzőkönyve 1841–1862. 72. „A' VIIdik ülés 1. pontjában meg bizott urak aláírási lapjaira gyűlt összeg adóinak névsora.” Az 1841. őszutó (november) 28-án tartott ülés 1. pontjában döntöttek önkéntes adományok gyűjtéséről a pályamunkák jutalmazásának fedezésére. A gyűjtés eredményét a tanév végén jegyezték fel a 68–73. oldalon.

Pápai tartózkodásáról Jókai még a következőket mondja: „Nagy szerencsém volt, hogy kitűnő tanáraitam voltak; és még nagyobb, hogy kortársaim, kikkel az iskolában versenyeznem kellett, fényes tehetségű és nagy szorgalmu ifjak: közülük támadt egy pénzügyminiszter, miniszteri tanácsos,⁶⁵ három országgyűlési képviselő,⁶⁶ két kuriai bíró,⁶⁷ egy alispán,⁶⁸ egy híres mérnök, az első artézi kútúró,⁶⁹ kitűnő lelkészek,⁷⁰ Tudományos Akadémia tagjai, tanárok,⁷¹ egy híres festő⁷² és egy Petőfi.”

⁶⁵ Kerkápoly Károly az Andrássy-, Lónyay-, majd a Szlavy-kormány pénzügyminisztere volt 1870. május 21-től 1873. december 19-ig. BÖLÖNY 1987. 122. Minisztériumi alkalmazott volt még nagysarlói Magyary-Kossa Ferenc (Tiszaroff, 1826. november 13. – Bp., 1890. szeptember 17.) ügyvéd, állatorvos. Komáromban, Gyöngyösön és Pápan tanult. 1848–1849-ben honvéd százados, 1858-tól tiszaderzsi birtokán gazdálkodott, de tönkremenvén minisztériumi tisztviselő lett az államépítészeti osztályon. SZINNYEI 1902. VIII. 310–311.

⁶⁶ Országgyűlési képviselők: Kozma Sándor (1861), Kerkápoly Károly (1869–1878). VARGA 1998. 265., 294. A harmadik Gál (Gaál) Péter (1823–1903) ügyvéd, politikus, aki 1865-ben és 1869-ben a nagyvázsonyi (Veszprém vm.), 1884-ben a keceli (Pest vm.) választókerületben választottak országgyűlési követé. HUNKÁR 2004. 171.

⁶⁷ Kozma Sándor (Köröshegy, 1825. szeptember 2. – Bp., 1897. augusztus 5.) jogász, 1869-től kúriai bíró, 1872–1896 között királyi főügyész. Apja, Kozma Ferenc ügyvéd volt Sörnyén. Egy évfolyammal Jókai alatt, Petőfi osztályában tanult. VARGA 1998. 294., KÖBLÖS 2006. 275., 880.

⁶⁸ A pápai diákok közül többen is vármegyei karriert csináltak. Kenesei Kenessey Kálmán (Kápolnásnyék, 1822. márc. 1. – Kápolnásnyék, 1913. júl. 2.) ügyvéd, növénytermesztő. Székesfehérváron, Pápan, Pesten tanult. 1865-ben és 1867-ben Fejér vármegye alispánja. 1868-ban a földművelésügyi minisztériumban osztálytanácsos. Az ő nevéhez fűződik a földművelésügyi minisztérium kultúrmérnökségének megszervezése. Később kápolnásnyéki birtokán gazdálkodott. Jelentős szakirodalmi tevékenységet fejtett ki. SZINNYEI 1899. VI. 18–21. – Sárközy Titusz (1824. július 7. – 1894. december 25.) 1847-től Somogy vármegye első aljegyzőjeként kezdte pályáját, 1848-ban nemzetőrhadnagyként harcolt a szabadságharcban. A Bach-rendszerben a siklósi járás cs. k. közigazgatási főbírája, 1865–1867 között Somogy vármegye főjegyzője volt.

⁶⁹ A leghíresebb artézi kútúró mérnök Zsigmondy Vilmos (1821–1888) volt, de ő Komárom, Pozsony után a selmecbányai akadémián tanult.

⁷⁰ A főiskolai hallgatók jelentős része lelkész lett, másik részük jogi végzett birtokában világi pályát választott vagy gazdálkodott. A Pápan végzettek társadalmi integrációjáról, számos példával: HUDI 2006. 105–111.

⁷¹ Például Baráth Ferenc (Pápa, 1824. január 7. – Pápa, 1906. december 16.) ügyvéd, pápai jogakadémiai tanár, járási főszolgabíró. Eggyel Jókai felett, a főiskola III. évfolyamára járt. VARGA 1998. 57–58., KÖBLÖS 2006. 273.

RÖVIDÍTÉSEK

AP	= Acta Papensia
DPL	= Dunántúli Protestáns Lap
PEIL	= Protestáns Egyházi és Iskolai Lap
ItK	= Irodalomtörténeti Közlemények
VU	= Vasárnapi Ujság

IRODALOM

- BÁNDI 1996 = BÁNDI László (főszerk.): Emlékhelyek Veszprém megyében. Kiadja a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet, Veszprém, 1996.
- BODOLAY 1963 = BODOLAY Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785–1848. Akadémiai Kiadó, Bp., 1963.
- BODOLAY 1973 = BODOLAY Géza: Petőfi diáktársaságai. Bp., 1973. (Kozmosz Könyvek)
- BORSOS 1892 = BORSOS Károly: A pápai ev. ref. főiskolai képzőtársulat története 1841–1891. Pápa, 1892.
- BÖLÖNY 1987 = BÖLÖNY József: Magyarország kormányai 1848–1987. Harmadik, bővített kiadás. Akadémiai Kiadó, Bp., 1987.
- EMLÉKKÖNYV 1995 = Trócsányi Dezső emlékkönyv. Szerkesztők az egykori tanítványok: dr. Dékány Endre, Kövy Zsolt, Simon Kálmán. Kiadja a Pápai Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Pápa, 1995.
- FÜLÖP 1978 = FÜLÖP Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. (Irodalomtörténeti Könyvtár)
- GRÁBICS–HORVÁTH–KUCSKA 2003 = GRÁBICS Frigyes –HORVÁTH Sándor Domonkos – KUCSKA Ferenc: Győri életrajzi lexikon. 2., átdolgozott kiadás. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár, Győr, 2003.
- HUDI 2006 = A kollégium vázlatos története az anyaiskolává válástól korszakunk végéig (1797–1861). = KÖBLÖS 2006. 58–111.
- HUNKÁR 2004 = Hunkár Antal visszaemlékezése és iratai. Sajtó alá rendezte és szerkesztette Hudi József. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2004. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések 6.)
- KACZ 2011 = Kacz Lajos visszaemlékezései. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta, jegyzetekkel ellátta és szerkesztette Hudi József. Kiadja a Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa, 2011.

⁷² Orlai Petrich (Petrics) Soma (Mezőberény, 1822. október 22. – Bp., 1880. június 6.) festőművész, Jókai és Petőfi barátja, Petőfi másodunokatestvére, Jókai osztálytársa. VARGA 1998. 376., KÖBLÖS 2006. 275.

- KORSÓS 2001 = KORSÓS Bálint: „Áldott legyen a láng...” (Pápai hatások Jókai írásművészetében. = „A kényes úrfi s a rongyos baka”. Tanulmányok két halhatatlan pápai diákról: Petőfi Sándor és Jókai Mór. Szerk. Mezei Zsolt. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2001. 183–202.
- KÖBLÖS 2006 = KÖBLÖS József (szerk.): A pápai református kollégium diákjai 1585–1861. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2006. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések 9.)
- KÖPECZI-PÓK 1976 = KÖPECZI Béla –PÓK Lajos (szerk.): Világirodalmi kisenciklopédia. I–II. Gondolat, Bp., 1976.
- MEZEI 2001 = MEZEI Zsolt: A pápai Jókai-kultusz emlékei (1880–1925). = „A kényes úrfi...”, 215–230.
- NAGY 1956 = NAGY Miklós: Jókai pápai diákévéhez. = ItK 60 (1956) 2. füzet, 160–167.
- NAGY 1957 = NAGY László: A Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1820–1956. Kiadja a Veszprém Megyei Könyvtár, Veszprém, 1957. (Veszprémi Könyvek 2.)
- NÉMETH-SZABÓ 1989 = NÉMETH Adél-SZABÓ Lajos: Pápa. Panoráma, Bp., 1989. (Magyar Városok)
- ÓLÉ 2004 = ÓLÉ Sándor: Pápai diákemlékek. A kéziratot gondozta Mezei Zsolt. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2004.
- SZABÓ 1913 = SZABÓ Imre: A pápai ref. főiskolai ifjúsági képzőtársulat története 1891–1912. Pápa, 1913.
- SZINNYEI 1891–1914 = SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. Bp., 1891–1914.
- THURY 1882a = THURY Etele: Egy irodalmi tévedés helyreigazítása. = VU 29 (1882) 3. sz. (január 15) 44.
- THURY 1882b = THURY Etele: Jókai Mór munkássága a pápai ifjúsági önképző körben. = VU 29 (1882) 7. sz. (február 12.) 105–106.
- THURY 1998 = THURY Etele: A Dunántúli Református Egyházkerület története. I–II. Sajtó alá rendezte, a névmutatót, a rezümét írta és szerkesztette Koncsol László. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1998. (Csallóközi Kiskönyvtár)
- TÓTH 1943 = TÓTH Endre: Jókai és Pápa. Pápa, 1943. (A Pápai Ref. Theol. Akadémia kiadványai 41.)
- TRÓCSÁNYI 1981 = TRÓCSÁNYI Zsolt (szerk.): A pápai kollégium története. Tankönyvkiadó, Bp., 1981.
- VARGA 1998 = VARGA Béla (főszerk.): Veszprém megyei életrajzi lexikon. Kiadja a Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlése, Veszprém, 1998.
- VERESS 2001 = VERESS Zsuzsa: Jókai és a mai olvasó. = „A kényes úrfi...”, 231–238.

